

УДК 94 (438) „19”

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ „ЗНАК” В 1939-1942 РР.

Розпочата 1 вересня 1939 р. німецько-польська війна, що через два дні переросла в Другу світову, стала трагічною віхою в історії польського народу. Вже з перших днів окупації на теренах окупованої країни розгортається широкомасштабний рух Опору, структурною складовою якого стали військові організації, що вели активну боротьбу проти окупантів.

Зазначимо, що проблема організації та збройної боротьби військових організацій польського руху Опору знайшли своє відображення в історіографічному доробку радянської, вітчизняної та польської історичної науки [1]. Однак, малодосліджуваними залишаються питання, пов'язані з структурною розбудовою та діяльністю підпільних організацій та груп нерегулярного характеру в період 1939-1942 рр.

З перших днів окупації нацисти проводили політику, спрямовану на нелюдську експлуатацію і масове фізичне знищення польського населення. 8 жовтня Гітлер підписав декрет про приєднання даних земель до складу Німеччини. Їхня територія становила четверту частину території довоєнної Польщі, на якій проживало близько 8, 9 млн. поляків. Одразу після анексії почалась конфіскація державного і приватного майна польських громадян, що супроводжувалась масовими депортаціями.

У початковий період окупації у відповідь на масовий терор виникли перші розрізненні групи та підпільні військові формування у Помор'ї, Великій Сілезії та на Познанщині. Як правило, зазначені організації не мали реальних конкретних програм дій та концепцій збройної боротьби. Так, сілезька організація "Польська оборона" обивательські вбачає своє головне завдання у збройній боротьбі за відродження Польської держави. Основним завданням іншої верхньої сілезької організації "Польської таємної організації повстанчої" (ПТОП) було створення шляхом збройного повстання нової Польської держави з включенням до неї споконвічних Польських земель. У Помор'ї найбільш чисельними були організації "Грюнвальд", "Сармація" та інші. Більшість цих організацій, як правило, недооцінювали такого потужного ворога як нацистський каральний апарат, не мали навички конспіративної діяльності і були швидко знищені гестапо.

Однак на теренах Польщі в початковий період окупації створився ряд організацій, що зуміли розбудувати свої структури і розпочати збройну боротьбу. Серед них вагоме місце у підпільному русі посідала конспіративна військова структура "Польська організація Бойова" (ПОБ), що виникла у жовтні 1939 р. в м. Лодзі і Лодзькому воєводстві. Очолили її Н.Бартошевич і Ф.Урбаніак [2]. Через декілька місяців вона мала досить сильні бойові відділення, до яких увійшли

робітники промислових підприємств, переважно члени ППС. На початку 1940 р. головне командування ЗВЗ округу зробило спробу підпорядкувати собі ПОБ, пропонуючи їй членам очолити ідеологічний напрямок роботи, але цей захід виявився невдалим через сильний опір керівництва. Навесні гестапо, через провокаторів, натрапило на слід організації, а у травні-червні заарештувало майже все її керівне ядро. Уникнув арешту лише Ф.Урбаніак, який розпочав відбудовувати організаційну структуру. Він провів переговори ЗВЗ, вимагаючи від її керівництва автономії власного бюджету й окремих військових завдань. Паралельно Ф.Урбаніак розпочав переговорний процес з військовою організацією "Польська організація збройна" (ПОВ), яку створили колишні польські офіцери у жовтні 1939 р. У другій половині 1940 р. після розколу в ПОБ Ф.Урбаніак об'єднав Польську організацію Збройну, Союз Чину Збройного, а також Варшавські, Люблінський та Кілецький округи ПОБ. Нова організація отримала назву "Польську організацію Збройну "Знак". Очолив її на посаді головного коменданта Ф.Урбаніак. До головного командування увійшли начальник штабу та інформаційного відділу Р.Тулко. Також були створені так звані інженерна група на чолі з Й.Росковським та бригада "S", що мала виконувати диверсійні та бойові акції, виносити вироки колабораціоністам.

Наступним кроком у розбудові "Знаку" стало прийняття її програмних документів, зокрема Статуту, в якому зазначалось, що організація є "збройною рукою еміграційного уряду" [3, 169]. Серед основних завдань: підготовка та організація польської громади до збройного повстання, створення бойових осередків. Статут наголошував на аполітичності "Знаку", вимагав "не втручатись до справ політико-ідеологічних", але й не допустити анархії, братовбивчої війни та комуністичного ладу. Територіальна мережа організації була поділена на округи, повіти, теренові відділи, взводи, роти, батальйони. Найкраще зорганізованими були комірки у Варшаві, Мазовії, а також в округах Лодзь, Білосток. Крім того існували спеціальні взводи, що повинні були діяти лише під час повстання. До їх компетенції входило: захоплення державних установ, диверсії на шляхах сполучень та промислових об'єктах. Наприкінці року "Знак" нараховувала понад 10 тис. членів.

Відмітимо той факт, що з ініціативи організації "Знак" у другій половині 1941 р. був створений політичний конспіративний союз Конференція круглого столу (КОС) [4]. До його складу увійшли шість організаційних груп, зокрема частина організації Побудка, група католицької молоді з Фронту відродження Польщі, група Залого та інші. Виникнення КОС стало результатом порозуміння з представниками Делегатури і організація почала відігравати роль своєрідного резервного політичного осередку і займалася координацією та налагодженням політичної та ідеологічної співпраці різних організацій, аналізувала та вивчала найбільш актуальні проблеми підпільного життя краю. Так, на кінець 1941 р. КОС передав на розгляд делегатури аналітичну довідку "Про реформу нашого конспіративного життя". В ньому аналізувались діяльність підпільних груп та організацій, наголошувалось на

консолідації зусиль у боротьбі з ворогом. Наступним аналогічним документом стала "Програма мінімум" від 25 лютого 1942 р. У ній були розроблені положення про вирішення суспільно-політичних, економічних та аграрних питань після визволення країни. У квітні 1942 р. у організації відбувся розкол і вона припинила своє існування.

З весни 1941 р. розпочався досить непростий період для організації, що був пов'язаний з репресіями проти керівного ядра. "Знак" розпочинає переговори з ЗВЗ про входження до її складу. Наказом командувачами ЗВЗ були від 28.08.1941 р. про ліквідовані округи і територіальні структури "Знаку". Входження організації до ЗВЗ - АК тривало до другої половини 1943 р.

Література:

1. Григорьянц Т.Ю. Оккупационная политика фашистской Германии в Польше (1939-1945 гг.): попытки германизации и колонизации "присоединенных" польских земель. – М.: Наука, 1990. – 222 с., Парсаданова В.С. Формирование национального фронта в Польше 1944-1946. – М., 1972, Hillebrandt W. Konspiracyjne organizacje mlodziowe w Polsce. 1939-1945. – Warszawa: Ksiazka i wiedza, 1973. – 446 s.
2. Архів нових актів у Варшаві (Archiwum Akt nowych – AAN). – Sygn. 202-I, N 5-8, 29-35, 39, 40, 43-45, 508. Zespól Delegatura Rządu na Kraj. Biuro presydialne. Poczta do Rządu.
3. Hillebrandt W. Konspiracyjne organizacje mlodziowe w Polsce. 1939-1945. – Warszawa: Ksiazka i wiedza, 1973. – 446 s.
4. AAN. – Sygn. 202/I/54, k. 122-136, O reforme naszego życia konspiracyjnego.